

Georgios Babiniotis, **Towards a Linguistic Theory of Specification Based on a Verb Grammar**, *International Journal of Language and Linguistics*. Volume 10, Issue 3, May 2022 , pp. 176-180.

Προς μια γλωσσική «θεωρία τής εξειδίκευσης» βασισμένη σε μια «γραμματική τού ρήματος»

Περίληψη

Η θεωρητική γλωσσολογική πρόταση που αποκαλώ «θεωρία τής εξειδίκευσης βασισμένη σε μια γραμματική τού ρήματος» στηρίζεται στην θέση ότι η ανθρώπινη γλώσσα λογικά, γνωσιακά, σημασιολογικά και, πάνω απ' όλα, συντακτικά κτίζεται γύρω από ένα ρήμα ενέργειας (do-verb), το οποίο αποτελεί ό,τι ονομάζω «ενεργειακή τριάδα»: πηγή τής ενέργειας – ΕΝΕΡΓΕΙΑ – αποδέκτης τής ενέργειας (που με συντακτικούς όρους αντιστοιχεί σε: ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ – ρήμα ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ – ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ [για τα μεταβατικά ρήματα]). Η ίδια δομή ισχύει και για την συνδυαστική σύνταξη (be-verbs), η οποία δηλώνει «ταύτιση» (ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ – συνδυαστικό ρήμα (be-verb) – ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ). Αναθεωρώντας την άποψη ότι η πρόταση (Π) αποτελείται κατά βάσιν από μια ονοματική φράση (ΟΦ) και μια ρηματική φράση (ΡΦ), υποστηρίζουμε πως ό,τι με μεγαλύτερη επάρκεια περιγράφει την φύση της είναι **να θεωρήσουμε την πρόταση ως ρηματική φράση (ΡΦ) εξειδικευόμενη από τα άλλα συστατικά τής ενεργειακής τριάδας**: (υποχρεωτικά) από την ονοματική φράση (ΟΦ) «υποκείμενο», που λειτουργεί ως «ενεργοποιητής» τού ρήματος, και (προαιρετικά) από τα συμπληρώματα τού ρήματος, που λειτουργούν είτε ως «αντικείμενα» (ΟΦ¹ και/ή ΟΦ²) είτε ως «κατηγορούμενα». Όλα τα άλλα γλωσσικά συστατικά (επίθετο, επίρρημα, άρθρο, αντωνυμία, προθέσεις, σύνδεσμοι κ.ά.) είναι στην πραγματικότητα **εξειδικευτικά στοιχεία** που περιβάλλουν και εκλεπτύνουν σημασιολογικά και συντακτικά αυτή την «ενεργειακή τριάδα». Μια τέτοια θεώρηση τής πρότασης, βασισμένη στο ρήμα, δικαιολογεί θεωρητικά την θέση μας ότι η διαδικασία δόμησης τής σημασίας είναι μια συνεχής πορεία από πυρηνικά στοιχεία σε όλο και πιο εξειδικευμένα, που καταλήγουν στην δημιουργία μεγαλύτερων γραμματικών, συντακτικών και λεξικών δομών.

Αυτό το άρθρο είναι προϊόν μακράς προσωπικής έρευνας, που άρχισε ως μια κοινή δημοσίευση επί τού θέματος μαζί με τον συνάδελφό μου Χρίστο Κλαίρη το 2002 [1]. Έκτοτε συνέχισα την έρευνά μου με την έκδοση τής «Σύγχονης Σχολικής Γραμματικής» μου [2] και επεκτείνεται συνεχώς με την προοπτική έκδοσης ενός βιβλίου πάνω στο οποίο δουλεύω. Το άρθρο μου αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί μια «πρόκληση» να ξανασκεφθούμε τον ρόλο των ρημάτων στις προτάσεις με έναν

τρόπο που βρήκα πολύ αποδοτικό και σε στρατηγικές διδασκαλίας τής μητρικής γλώσσας.

Λέξεις-κλειδιά: εξειδίκευση, ενεργειακή τριάδα, υποκείμενο, κατηγορούμενο, πρόταση, αντικείμενο, γραμματική τού ρήματος.

1.Εισαγωγή

Η εξειδίκευση (specification) στην γλώσσα λειτουργεί ως μια διαδικασία παραγωγής ευρύτερων γραμματικών, συντακτικών και λεξιλογικών δομών, που όλες τελικά (άμεσα ή έμμεσα) αποτελούν συστατικά **εξειδίκευσης τού ρήματος**, το οποίο παραμένει το κεντρικό βασικό σημασιολογικό και συντακτικό συστατικό στο επίπεδο τής πρότασης.

Η θεωρητική θέση μας που αποκαλώ «θεωρία τής εξειδίκευσης» ([1], σ. 83-86· [2], σ. 45-48) είναι ότι ο ανθρώπινος λόγος λογικά, γνωσιακά και σημασιολογικά (οποιαδήποτε κι αν είναι τυπολογικά τα συστατικά μιας γλώσσας ως «μέρη τού λόγου»):

α) εστιάζεται στο επίπεδο τής πρότασης, ήτοι αυτού που συνήθως αποκαλείται «πλήρες αυτοτελές νόημα», και

β) «κτίζεται» γύρω από ένα πλήρες ρήμα, θεμελιούμενο πάνω στην «ενεργειακή τριάδα»:

*ενέργεια – πηγή τής ενέργειας – αποδέκτης τής ενέργειας*¹, ήτοι **ΠΛΗΡΕΣ ΡΗΜΑ** (“do-**VERB**”²) + **ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ** (+ **ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ**)

Η πρόταση χρησιμοποιείται ως απάντηση σε μια σειρά βασικών ερωτήσεων τού τύπου π.χ.:

1) ποιος είναι ο πυρήνας δοθείσης πληροφορίας; *έγραψε*³.

2) ποιος έγραψε; *ο συγγραφέας*.

3) τί έγραψε; *το κείμενο*

→ «ο συγγραφέας – έγραψε – το κείμενο»

Τόσο η πηγή τής ενέργειας (υποκείμενο) όσο και ο αποδέκτης τής ενέργειας (αντικείμενο) ορίζουν (ως «ορίσματα» [arguments]) το πληροφοριακό περιβάλλον τού κεντρικού πυρήνα τής πρότασης, τού ρήματος· εξειδικεύουν το ρήμα. Το ίδιο κάνουν και τα λοιπά γλωσσικά

συστατικά (επίθετο, επίρρημα, άρθρο, αντωνυμία, πρόθεση, σύνδεσμος κ.ά.) που περιβάλλουν και εξειδικεύουν σημασιολογικά την «ενεργειακή τριάδα»:

«ο γνωστός συγγραφέας έγραψε με παρρησία το γενναία αποκαλυπτικό κείμενο, όταν προέκυψε το πρόβλημα».

Δευτερευόντως, ισχύει το ίδιο και για την συνδετική σύνταξη («be-verbs»). Σ' αυτό το είδος σύνταξης το νόημα «κτίζεται» γύρω από ένα συνδετικό ρήμα, θεμελιούμενο πάνω στην «ταυτοτική τριάδα»⁴:

σύνδεση — πηγή τής σύνδεσης — πλήρωμα τής σύνδεσης, ήτοι
ΣΥΝΔΕΤΙΚΟ ΡΗΜΑ + ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ + ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ.

Σε συνδετικές προτάσεις όπως «Ο άνθρωπος είναι θνητός» ή «Το δέντρο είναι πράσινο» ισχύει αδρομερώς μια σχέση του τύπου X = Ψ. Πρόκειται, τρόπον τινά, για μια «σχέση ταυτότητας», σχέση των δύο κύριων όρων τής πρότασης, τού υποκειμένου και τού κατηγορουμένου. Τόσο η πηγή τής σύνδεσης (υποκείμενο) όσο και το πλήρωμα τής σύνδεσης (κατηγορούμενο) συνθέτουν ως ορίσματα την ταυτοτική λειτουργία τού κεντρικού πυρήνα τής πρότασης, τού συνδετικού ρήματος, το οποίο εξειδικεύουν:

- 1) ποιος είναι ο πυρήνας δοθείσης πληροφορίας; σύνδεση
- 2) πώς πραγματώνεται η σύνδεση; είναι (συνδετικό ρήμα)
- 3) ποιος είναι; ο μαθητής·
- 4) τί είναι; άριστος
→ «ο μαθητής – είναι – άριστος»

Τα λοιπά γλωσσικά συστατικά (μέρη τού λόγου) εξειδικεύουν ακόμη περισσότερο την σύνδεση:

«ο μαθητής με τα κοντά μαλλιά είναι συγκριτικά ο άριστος των αρίστων στο σχολείο στο οποίο φοιτά»

Υποστηρίζουμε ότι η εξειδίκευση ως νοητική σημασιολογική ανάγκη επικοινωνίας υπάρχει σε όλες τις γλώσσες· είναι **καθολικό φαινόμενο**, ασχέτως αν λ.χ. τυπολογικά το ρήμα μπορεί ως τύπος, μορφικά δηλ., να συμπίπτει με όνομα ή επίθετο, και ασχέτως αν —πάλι μορφικά— άλλες εξειδικεύσεις επιτελούνται με δείκτες ή άλλα γλωσσικά συστατικά. Η εξειδίκευση αυτού που αποκαλώ «ενεργειακή τριάδα» προκειμένου για πλήρη ρήματα και «ταυτοτική τριάδα»

προκειμένου για συνδεδεμένα ρήματα είναι καθολικό χαρακτηριστικό, τυπολογικά μόνο διαφοροποιούμενο.

2. Ρηματοκεντρική θεώρηση:

Pāṇini – Case grammar – Dependency grammar

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι η εστίαση στο ρήμα ως πυρήνα τού λόγου έχει επισημανθεί τόσο από τους αρχαίους γραμματικούς —π.χ. από τον Ινδό γραμματικό Pāṇini (περ. 350-250 π.Χ.), τον ιδρυτή τής γραμματικής ανάλυσης τής Σανσκριτικής όσο και από νεότερους θεωρητικούς, όπως ο Charles John Fillmore, ο εισηγητής τής “Case grammar” («Γραμματικής των πτώσεων»). Διευκρινίζουμε πάντως ότι η προοπτική από την οποία βλέπουμε εδώ το ρήμα ως το επίκεντρο τού λόγου, βασιζόμενο σε μια «θεωρία τής εξειδίκευσης», είναι πολύ διαφορετική.

Ο Pāṇini, θεωρώντας το ρήμα ως πυρήνα τής πρότασης, εστίασε στα ουσιαστικά που περιβάλλουν **άμεσα** το ρήμα με ορισμένες σχέσεις (υποκειμένου, άμεσου αντικειμένου, έμμεσου αντικειμένου και άλλων σχέσεων συμπλήρωσης τού ρήματος) και δηλώνονται γραμματικά από τις **πτώσεις** (ονομαστική, αιτιατική, δοτική, γενική, αφαιρετική, οργανική). Έτσι, ό,τι στην σύγχρονη γραμματική θεωρία ονομάζουμε «ορίσματα» (arguments) ή «συμμετέχοντες» (participants), ο Pāṇini τα αποκάλεσε συλλήβδην **kāraka** («δράστης» / “agens”) από την βασική συντακτική λειτουργία τού υποκειμένου ως «δράστη» (**kāraka**) [11], σ. 278· [9], σ. 145.

Στην ίδια κατεύθυνση αλλά από τελείως διαφορετική σκοπιά, την σκοπιά τής γενετικής-μετασχηματιστικής γραμματικής, ο Ch. Fillmore στην δεκαετία τού '60 δημοσίευσε την μελέτη του “*The Case for Case*” [3], σ. 1-88. Σ' αυτή την θεωρία του τής «Γραμματικής των πτώσεων» πάλι το ρήμα ανάγεται σε επίκεντρο τής πρότασης με το σθένος (valence) τού ρήματος (αριθμός και τύπος ονομάτων ως ορισμάτων τού ρήματος) να ρυθμίζει μέσω των πτώσεων (cases) την μορφή με την οποία εμφανίζονται στην επιφανειακή δομή τα ονόματα ως υποκείμενα (ονομαστική πτώση), ως αντικείμενα (αιτιατική πτώση) κ.λπ. Όλα τοποθετούνται γύρω από το ρήμα σε στενή σχέση συντακτικής και σημασιολογικής λειτουργίας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι από πολύ παλαιά οι Ινδοί γραμματικοί είχαν επισημάνει τον καθοριστικό ρόλο τού ρήματος και —με το δικό τους σκεπτικό και τον δικό τους τρόπο— είχαν δείξει ότι τα πάντα στην

πρόταση εξαρτώνται από το ρήμα. Ο Vrashabh P. Jain [12] αναφέρεται στην θέση των αρχαίων Ινδών γραμματικών αποδεχόμενος και ο ίδιος την άποψή τους:

«So all the case relations depend upon verb, the main theme is that neglecting verb case-relations cannot exist. In fact cases are relations centering to verb, that is why they accomplish the verb. BHOJA has explained case as an instrument of verb [...]. Adjectives also qualify pronouns and nouns which always remain linked with verb. Prepositions, adverbs qualify the activity of verb, that is why they also depend upon verb (Suryanarayana Sinha, 1973, p. 110-112).».

[«Έτσι, όλες οι σχέσεις των πτώσεων εξαρτώνται από το ρήμα· το κύριο είναι ότι αν δεν λάβεις υπόψιν το ρήμα δεν μπορούν να υπάρξουν σχέσεις πτώσεων. Στην πράξη οι πτώσεις είναι σχέσεις επικεντρούμενες στο ρήμα, γι' αυτό πληρούν το ρήμα. Ο Bhoja έχει εξηγήσει την πτώση ως όργανο τού ρήματος [...]. Επίσης τα επίθετα προσδιορίζουν αντωνυμίες και ονόματα τα οποία πάντοτε παραμένουν συνδεδεμένα με το ρήμα. Οι προθέσεις, τα επιρρήματα προσδιορίζουν την δραστηριότητα τού ρήματος, γι' αυτό και αυτά εξαρτώνται από το ρήμα (Suryanarayana Sinha, 1973, p. 110-112)»

Στηριζόμενος στην παράδοση των αρχαίων Ινδών γραμματικών ο Vrashabh P. Jain [12], σ. 129, δείχνει την σχέση τού ρήματος με την πρόταση και με την σημασία τής πρότασης:

“Every sentence has a final verb. Final verb mainly represents final finite action. [...] If there is no verb, there is no sentence. Malayagiri also holds the similar view by stating that in performance of sentence verb is main, other constituents are for the verb [...]. The concept of simple, complex and compound sentence also depends upon verb. Meaning is a very important constituent of language. Although every word gives its own general meaning, yet its specific role and meaning is actualized while the verb is accomplished. Thus the meaning of words of sentence and also of sentence itself rests on the actualization of verb”.

[«Κάθε πρόταση έχει ένα τελικό ρήμα. Το τελικό ρήμα αντιπροσωπεύει κυρίως μια τελική πεπερασμένη πράξη [...]. Αν δεν υπάρχει ρήμα, δεν υπάρχει πρόταση. Την ίδια άποψη υποστηρίζει ο Malayagiri λέγοντας ότι κατά την πραγμάτωση τής πρότασης το ρήμα είναι κύριο στοιχείο, ενώ τα άλλα συστατικά

υπάρχουν για το ρήμα. [...] Η έννοια τής απλής, επαυξημένης και σύνθετης πρότασης εξαρτάται επίσης από το ρήμα. Η σημασία είναι πολύ σημαντικό συστατικό τής γλώσσας. Μολονότι κάθε λέξη δίνει την δική της γενική σημασία, όμως ο ειδικός ρόλος και σημασία της πραγματώνεται όταν λαμβάνει χώρα το ρήμα. Έτσι, η **σημασία των λέξεων τής πρότασης αλλά και τής ίδιας τής πρότασης στήριζεται στην πραγμάτωση τού ρήματος.**.]

Παράλληλη —αν και από διαφορετικό ενδιαφέρον— θεώρηση με επίκεντρο το ρήμα διέπει και την «Γραμματική των συναρτήσεων» (Dependency grammar) που ξεκίνησε στην Ευρώπη με τον Γάλλο γλωσσολόγο Lucien Tesnière που η θεωρία του να εμφανίζεται στο μεταθανάτιο έργο του “*Éléments de syntaxe structurale*” [«Στοιχεία δομικής σύνταξης»] (1959). Ο Tesnière τόλμησε. Αντιτέθηκε στο δίπολο «υποκείμενο – κατηγορήμα», που την θεωρούσε μια διάκριση τής λογικής η οποία δεν ισχύει στην γλώσσα, και κατέστησε το ρήμα **κέντρο** τής πρότασης ή όπως το ονόμασε «ρίζα» τής πρότασης. Οι λέξεις που απαρτίζουν μια πρόταση συνδέονται μεταξύ τους με ό,τι ονόμασε «**συνάρτηση**» (dependance) τής μίας από την άλλη, με την μία να είναι η **συναρτώσα** [η κυρίαρχη / «κυβερνώσα»] (*governor*) και η άλλη η **συναρτωμένη** [υποτεταγμένη] (*subordinate*). Στην πρόταση

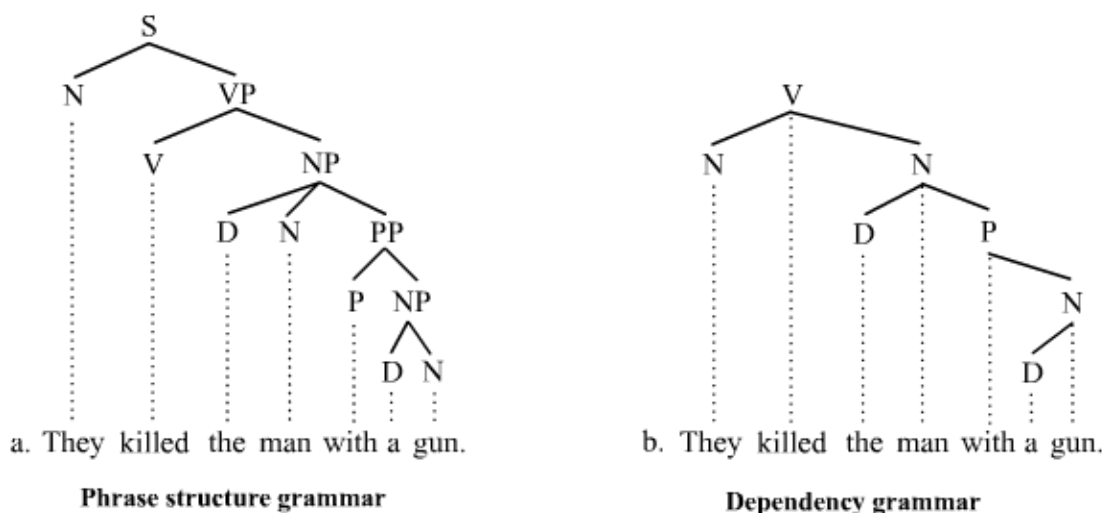
«*Το αγόρι έφυγε*»

δεν υπάρχουν μόνο 3 λέξεις, αλλά 3 λέξεις **συν** 2 «συναρτήσεις»:

έφυγε + αγόρι, αγόρι + το

Όλα τα ανωτέρω συστατικά, άμεσα (το συστατικό «αγόρι») ή έμμεσα (το συστατικό «το»), ανάγονται στην «ρίζα», δηλ. στο ρήμα «έφυγε». Η ανάλυση αυτή εξυπηρετεί και την «υπολογιστική ανάλυση» (parsing) τής γλώσσας, ιδίως για γλώσσες με ελεύθερη σειρά λέξεων, ενώ υπερβαίνει και την ανάλυση την βασιζόμενη στην «φραστική δομή» (*phrase structure*) που γεννά δεσμεύσεις.

Παράδειγμα τής διαφοράς:

Σχήμα 1. Γραμματική τής φραστικής δομής έναντι τής Γραμματικής των συναρτήσεων

Τα συστατικά τής πρότασης στο «δέντρο» δεν εξαρτώνται από τον όρο Πρόταση (S[*entence*]) αλλά από το Ρήμα (V[*erb*]).

Η έννοια των συναρτήσεων στην δομή τής πρότασης (structure-dependency) είναι κεντρική και στην γενετική μετασχηματιστική γραμματική και μάλιστα ως «καθολικό χαρακτηριστικό». Ο V. J. Cook [4], σ. 11-12], γράφει:

*“An important insight into the nature of human language will be missed if structure-dependency is treated as a feature of a particular language. Instead it seems that **the principle of structure-dependency is used in all languages**. Any human being who knows any language therefore includes the principle of structure-dependency within their knowledge of language”.*

[«Μια σημαντική σύλληψη τής φύσης τής ανθρώπινης γλώσσας θα χαθεί, αν οι συναρτήσεις στην δομή τής πρότασης (structure-dependency) αντιμετωπισθούν ως ένα χαρακτηριστικό των επί μέρους γλωσσών. Αντιθέτως, φαίνεται ότι **η αρχή των συναρτήσεων στην δομή τής πρότασης χρησιμοποιείται σε όλες τις γλώσσες**. Ως εκ τούτου, κάθε ανθρώπινο ον που γνωρίζει οποιαδήποτε γλώσσα συμπεριλαμβάνει την αρχή των συναρτήσεων στην δομή τής πρότασης στην γνώση που έχει τής γλώσσας του.».]

3. Ρήμα : η βάση τής πρότασης

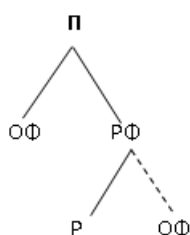
Ο «λόγος», όπως ονόμαζαν οι αρχαίοι Έλληνες την μετέπειτα αποκληθείσα «πρόταση», με βάση το ρήμα υπερβαίνει την απλή ονομασία των στοιχείων τού κόσμου, το «ονομάζειν», εξασφαλίζοντας πληρότητα στα λεγόμενα. Είναι ό,τι λέμε «αυτοτελές νόημα», που είναι και η ουσία τής πρότασης.

Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η παρατήρηση τού Πλάτωνος ότι ο λόγος, δηλ. η πρόταση «περαίνει τι», έχει αρχή και τέλος, έχει «αυτοτελές νόημα» όπως εύστοχα σημείωνε από παλιά ο ορισμός τής πρότασης στην «παραδοσιακή γραμματική» και όχι μόνον. Την έννοια τού «τέλους» και τής «πληρότητας» τονίζει για τον ρόλο τού ρήματος στην πρόταση ο Otto Jespersen [7], σ. 86:

*“We discover that the verb imparts to the combination a special character of **finish** and makes it a (more or less) **complete** piece of communication —a character which is wanting if we combine a noun or pronoun with an adjective or adverb”.*

[= «Ανακαλύπτουμε ότι το ρήμα προσδίδει στον συνδυασμό [ενν. ρήματος με ονόματα] έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα **τέλους** και τον καθιστά μια (κατά το μάλλον ή ήττον) **πλήρη** επικοινωνία —έναν χαρακτήρα που λείπει αν συνδυάσουμε ένα όνομα ή μια αντωνυμία με ένα επίθετο ή ένα επίρρημα».]

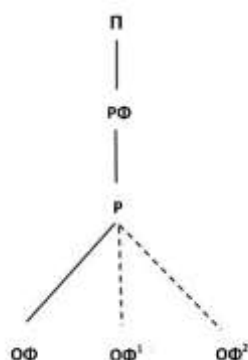
Άρα η «δομική εστία» τής πρότασης σε συντακτικό επίπεδο είναι το ρήμα, συνδυασμένο με ένα υποχρεωτικό υποκείμενο και ένα προαιρετικό αντικείμενο (ή αντικείμενα). Η καθιερωμένη σχηματική παράσταση, κατά την οποία η ΟΦ εξαρτάται απευθείας από την Π επιτρέπει την ερμηνεία ότι η ΟΦ είναι «το υποκείμενο τής πρότασης» και όχι «το υποκείμενο τού ρήματος», πράγμα που δεν ισχύει.

Σχήμα 2. Παράσταση τής Πρότασης με την ΟΦ απευθείας εξαρτημένη από την Π.

Ό,τι νοείται σωστά και κατανοείται στην πράξη είναι ότι η Π[ρόταση] (κάθε Πρόταση) αποτελείται υποχρεωτικά από μία Ρηματική Φράση (ΡΦ) που περιλαμβάνει ένα Ρ με μία (υποχρεωτική) ΟΦ (ως υποκείμενο τού ρήματος) και (προαιρετικά) ένα ή δύο ονόματα (ως αντικείμενο/αντικείμενα για μεταβατικά ρήματα). Αλλά τότε, υποστηρίζω ότι είναι καλύτερα να δειχθεί η σχέση αυτή καθαρά με προβολή τού ρήματος και γενικότερα τής Ρηματικής Φράσης (ΡΦ) ως «δομικής βάσης» τής πρότασης. Σχηματικά:

Σχήμα 3. Παράσταση τής Πρότασης (Π) βάσει τής Ρηματικής Φράσης (ΡΦ)

Το όνομα καθ' εαυτό δεν έχει αυτοτέλεια· «**υπόκειται**» (υποκείμενο) στο ρήμα και δηλώνει σχέση. Δηλώνει την σχέση «**υποκείμενο τού ρήματος**» και λειτουργεί κανονικά ως «ενεργοποιητής» τού ρήματος. Το ίδιο ισχύει και για το όνομα ως αντικείμενο· δεν είναι αυτοτέλεις· δηλώνει την σχέση «**αντικείμενο τού ρήματος**» και είναι, ως εκ τούτου, συμπλήρωμα τού ρήματος. Ενώ είναι αδιανόητο να μιλήσουμε για σχέση «**ρήμα τού υποκειμένου**»! Ούτε για σχέση «**ρήμα τού αντικειμένου**»!

Άρα το σημείο αναφοράς στην πρόταση είναι το ρήμα. Αυτό βρίσκεται στο επίκεντρο και γύρω από αυτό βρίσκονται όλα τα άλλα. Τα μη-ρηματικά στοιχεία περιβάλλουν το ρήμα, εξειδικεύοντας την πληροφορία που δίνει. Το διαρκώς «**εξειδικευόμενο**» στοιχείο σε κάθε μορφή επικοινωνίας είναι το ρήμα, ενώ όλα τα άλλα γύρω του —σε σχέση με το ρήμα—, άμεσα ή έμμεσα, είναι «**εξειδικευτικά**» στοιχεία. Αυτή είναι και η προοπτική που δικαιολογεί να μιλούμε για μια «**γραμματική τού ρήματος**».

Στην πραγματικότητα το ερώτημα που τίθεται σε μια τέτοια συζήτηση συντακτικής ιεραρχίας είναι ποιό συστατικό προτάσσεται

ιεραρχικά στον λόγο: ο ενεργών ή η ενέργεια; Αν προτάσσεται η ενέργεια (το ρήμα), τότε ο ενεργών (το όνομα) είναι λειτουργικά το κατηγορηματικό συστατικό στην πρόταση· το όνομα «κατηγορεί», δηλ. εξειδικεύει το ρήμα. Αν προταχθεί ο ενεργών, τότε το ρήμα (όπως άλλωστε συνήθως εκλαμβάνεται) «κατηγορεί», εξειδικεύει το όνομα· σε τέτοια περίπτωση το ρήμα εξειδικεύει το υποκείμενο, σαν να λειτουργεί ως «το ρήμα τού υποκειμένου»! Το πράγμα δυσκολεύει ακόμη περισσότερο, αν λάβουμε υπ' όψιν το *ενέργημα (αντικείμενο)*. Γιατί τότε η κατηγορήση θα πρέπει να επεκταθεί και στο όνομα που λειτουργεί ως αντικείμενο τού ρήματος. Οπότε στο υποκείμενο θα υπάγονται ως κατηγορήματα όχι μόνο το ρήμα αλλά και το αντικείμενό του, για το οποίο όμως γνωρίζουμε ότι σαφώς εξειδικεύει το ρήμα (δεν νοείται «ρήμα τού αντικειμένου»).

Είναι, λοιπόν, πιο φυσικό και λειτουργικό να θεωρήσουμε το ρήμα ως επίκεντρο τής πρότασης. Όλα τα άλλα στοιχεία —με διαφορετικό ρόλο και βαρύτητα— το περιβάλλουν και το εξειδικεύουν, λειτουργώντας ως «κατηγορηματικά συστατικά».

4. «Κατηγορηματική» είναι η λειτουργία των ορισμάτων

Αν χαρακτηρίσουμε την λειτουργία τού ρήματος ως **κατηγορηματική** (όπως ο Αριστοτέλης⁵, η παραδοσιακή γραμματική και άλλοι), προσδίδουμε στο ρήμα δευτερεύοντα λειτουργικά ρόλο, σαν να «συμπληρώνει» τρόπον τινά το υποκείμενο ή να αποτελεί απλώς «παρακολουθήμά» του: πρώτα ο ενεργών και μετά η ενέργεια. Αυτή η θεώρηση οδηγεί στο να «υποβαθμίζεται», τρόπον τινά, ο ρόλος τού ρήματος στην πρόταση, αφού το ρήμα θεωρείται έτσι ως απλό κατηγορηματικό στοιχείο. Η προσέγγιση αυτή, στην ακραία της εφαρμογή, οδήγησε λ.χ. σε θεωρήσεις όπως η περίπτωση τού Άγγλου φιλοσόφου τού 18^{ου} αι. James Harris, ο οποίος [6], σ. 409-411, διακρίνει τα μέρη τού λόγου σε δύο κύριες κατηγορίες, τα *ουσιαστικά (substantives)* και τα *προσδιοριστικά (attributes)*, χαρακτηρίζοντας με τον όρο *προσδιοριστικά* το ρήμα, το δε επίρρημα ως *προσδιοριστικό β' βαθμού!* [10], σ. 168.

Με βάση αυτά που είπαμε σ' ένα παράδειγμα πρότασης όπως

«Ο Γιάννης πίνει μπίρα»

η κατηγορηματική θεώρηση τού ρήματος προϋποθέτει μian αφετηρία τού τύπου «Τί κάνει ο Γιάννης;», ενώ η ρηματοκεντρική θέση, που υποστηρίζουμε εδώ, προϋποθέτει ότι η εκκίνηση γίνεται από το ρήμα (πίνει) και η «πρωτοτυπική» ερώτηση είναι «Ποιός πίνει μπίρα;», για να υπάρξει η απάντηση

«Ο Γιάννης πίνει μπίρα»

Η σιωπηρή μάλιστα ταύτιση τής κατηγορηματικής λειτουργίας με το ρήμα (που εκκινεί από την παραδοχή ότι προηγείται το υποκείμενο και ότι το ρήμα ακολουθεί και το «κατηγορεί», μιλάει γι' αυτό) συνετέλεσε ώστε στον αρχικό προσδιορισμό των μερών τού λόγου να ενταχθεί και το επίθετο στην κατηγορία τού ρήματος (Πλάτων και Αριστοτέλης [10], σ. 31). Αν το υποκείμενο είναι αυτό που «κατηγορείται» (προσδιορίζεται ή εξειδικεύεται) σε προτάσεις όπως :

1. Ο γιατρός θεράπευσε το παιδί
2. Ο γιατρός είναι καλός

τότε και η συνδετική/ονοματική πρόταση (2) που λειτουργεί ως κατηγορηματικό και από κοντά η ρηματική (με πλήρες ρήμα) πρόταση (1) οδηγούν να εντάξουμε και το επίθετο στο ρήμα, όπως και έγινε (Πλάτων – Αριστοτέλης). Ωστόσο, αν είναι έτσι τα πράγματα, λόγοι συνέπειας στην ανάλυση θα επέβαλλαν προκειμένου για συνδετικές προτάσεις τού τύπου:

«Ο γυιος μας είναι γιατρός»

στις οποίες το κατηγορηματικό είναι όνομα (ουσιαστικό), να συμπεριλάβουμε με το ίδιο σκεπτικό στην κατηγορία τού ρήματος και το ουσιαστικό! Αλλά έτσι οδηγούμεθα, προφανώς, σε παράλογες παραδοχές.

Αυτό που υποστηρίζουμε εδώ είναι ότι σε τέτοιες προτάσεις το συστατικό που υποτάσσεται είναι το υποκείμενο στο ρήμα, και όχι το αντίστροφο. **Γι' αυτό μιλάμε πάντοτε για «το υποκείμενο τού ρήματος» και όχι για το «ρήμα τού υποκειμένου»!** Στην πραγματικότητα, αντί για την «κατηγορηματικότητα» τού ρήματος έναντι τού υποκειμένου, θα πρέπει να μιλάμε για την «κατηγορηματικότητα» τού υποκειμένου· για την κατηγορηματική λειτουργία τού υποκειμένου, δηλ. για τον εξειδικευτικό χαρακτήρα και την εξειδικευτική λειτουργία τού υποκειμένου στην σχέση του με το ρήμα.

Το ίδιο ισχύει, λογικά, και για το αντικείμενο τού ρήματος. Η σωστή ερώτηση κι εδώ είναι «Τί πίνει;», για να υπάρξει η απάντηση

«Πίνει μπίρα»

Γι' αυτό μιλάμε για «το αντικείμενο τού ρήματος», και όχι για το «ρήμα τού αντικειμένου»! Πάλι δηλ., και προκειμένου για το αντικείμενο, πρέπει να μιλάμε για τον «κατηγορηματικό χαρακτήρα», την κατηγορηματική λειτουργία τού αντικειμένου στην σχέση του με το ρήμα.

Στα λεχθέντα πρέπει να διασαφηθεί ότι η «λειτουργική προοπτική τής πρότασης» (functional sentence perspective), η οποία —με βάση τις εκάστοτε προθέσεις τού ομιλητή— καθορίζει στην πραγματική επικοινωνία αν η έμφαση δίνεται στο υποκείμενο ή το αντικείμενο τού ρήματος ή στο ίδιο το ρήμα, δεν αίρει την πρωτοτυπική λειτουργία τού ρήματος που εστιάζει την «κατηγορηματικότητα», δηλ. την δήλωση εξειδικευτικών πληροφοριών, σε ό,τι περιβάλλει το ρήμα και όχι στο ίδιο το ρήμα.

5. Η εξειδίκευση στη συνδετική σύνταξη

Δοθέντος ότι η εξειδίκευση λειτουργεί και είναι άμεσα αισθητή με τα «πλήρη ρήματα» (do-verbs), απαιτείται ιδιαίτερη αναφορά στο τι ισχύει με τα «συνδετικά ρήματα» (be-verbs), που συνιστούν την λεγόμενη συνδετική σύνταξη (προτάσεις με το συνδετικό ρήμα *είμαι* + *κατηγορούμενο*). Παραδείγματα:

«Ο Γιάννης είναι γιατρός»

«Η Έλσα είναι πολύ έξυπνη»

«Τέτοιες ενέργειες είναι λανθασμένες»

«Το τσουνάμι μετά από σεισμό είναι επικίνδυνο»

Και στις συνδετικές προτάσεις (be-sentences) υπάρχει εξειδίκευση διαφορετικής μορφής. Είναι βέβαιο ότι το συνδετικό ρήμα «είναι» δεν δίνει μια πληροφορία, όπως αυτή των πλήρων ρημάτων (*βλέπει, διαβάζει, δίνει, αγοράζει, πηγαίνει, τρώει* κ.τ.ό.). Το συνδετικό ρήμα έχει έντονη «συντακτική σημασία» και διαφορετική βαρύτητα. Λειτουργεί ως δείκτης μιας ιδιότητας ή ενός χαρακτηρισμού που ακολουθεί, η οποία θα εξειδικεύσει οιονεί «ταυτοτικά» την σχέση υποκειμένου τού *είναι* (*Γιάννης, Έλσα, ενέργειες, τσουνάμι*) και κατηγορούμενου τού υποκειμένου (*γιατρός, έξυπνη, λανθασμένες,*

επικίνδυνο)⁶. Θα ταυτίσει εξειδικευτικά τα δύο συστατικά (Γιάννης – γιατρός, Έλσα – έξυπνη, ενέργειες – λανθασμένες, τσουνάμι επικίνδυνο) συντακτικά και επικοινωνιακά —όχι κατ’ ανάγκην λογικά. Εν ευρεία εννοία, θα ταυτίσει ακόμη και τον τύπο τής πρότασης.

Παραδοσιακά, η «ιδιότυπη» αυτή σημασία των συνδεδειγμένων ρημάτων στις συνδεδειγμένες προτάσεις —«ιδιότυπη» με την έννοια ότι δεν δηλώνει ενέργεια, κατάσταση ή πάθος— δεν θεωρείται «σημασία» αλλά απλό συνδεδειγμένο στοιχείο, το οποίο συνδέει το υποκείμενο με ένα κατηγορούμενο. Ωστόσο, πραγματώνοντας την σύνδεση, ο ομιλητής δηλώνει συγχρόνως ότι αναφέρεται —αυτή είναι η «ιδιότυπη» πληροφορία— στην ύπαρξη, κατά τον ομιλητή πάντα, μιας βασικής ιδιότητας ή ενός βασικού χαρακτηρισμού ή μιας επιρρηματικής ένδειξης, που την συνδέει με πρόσωπο/πράγμα/κατάσταση/πράξη κ.ά. Η ιδιότητα, ο χαρακτηρισμός ή επιρρηματική ένδειξη δηλώνονται από ουσιαστικό ή επίθετο ή αντωνυμία ή και ολόκληρη πρόταση, τα οποία λειτουργούν όλα ως κατηγορούμενο.

Άρα στην συνδεδειγμένη σύνταξη δεν λείπει η εξειδίκευση· έχει άλλη μορφή, άλλη δήλωση, άλλο περιεχόμενο· στις συνδεδειγμένες προτάσεις το συνδεδειγμένο ρήμα λειτουργεί ως μια εξειδικευμένη πυρηνική οντότητα σε σχέση με το υποκείμενο και το κατηγορούμενό της. Το συνδεδειγμένο ρήμα (be-verb) μπορεί να θεωρηθεί ως ο πυρήνας τής πρότασης, τού οποίου τα εξειδικευτικά ορίσματα μπορούν να ανιχνευθούν ανευρετικά ερωτώντας «ποιός/τί είναι» (για το εξειδικεύον υποκείμενο) και «τί είναι» (για το εξειδικεύον αντικείμενο).

Γενικότερα, θα μπορούσε να λεχθεί ότι το πλήρες ρήμα (do-verbs) χρησιμοποιείται ως βάση τού λόγου για να δηλώσει **το «γίνεσθαι»**⁷, τις ποικίλες μορφές ενέργειας τού ανθρώπου (την δράση, την κίνηση, τις μεταβολές, ό,τι πράττει ο ομιλητής σωματικά ή πνευματικά), ενώ το συνδεδειγμένο ρήμα (be-verbs) δηλώνει **το «είναι»**⁸ τού υποκειμένου, την ιδιότητα, τα χαρακτηριστικά του. Το πλήρες ρήμα έχει περισσότερο «δυναμικό» χαρακτήρα, ενώ το συνδεδειγμένο ρήμα είναι φύσει «στατικό».

6. Συμπέρασμα

Η βάση της σκέψης μου είναι ότι η επικοινωνία μας (νοητικά και συντακτικά) είναι μια διαρκής εξειδίκευση τού «γίνεσθαι» και τού «εἶναι», που συνθέτουν τους δύο πυλώνες στους οποίους στηρίζεται όλη η επικοινωνία: 1) ποιος/τι *κάνει* τι → ρήματα ενέργειας (do-verbs)· 2) ποιος/τι *είναι* τι → συνδετικά ή ταυτοτικά ρήματα (be-verbs). Γι' αυτό, ο ανθρώπινος λόγος κτίζεται αρχετυπικά γύρω από το ρήμα, το οποίο είναι το «εξειδικευόμενο» στοιχείο της πρότασης, με όλα τα άλλα συστατικά (επιρρήματα, επίθετα κ.λπ.), άμεσα ή έμμεσα, να είναι «εξειδικεύοντα» στοιχεία τού ρήματος. Μια τέτοια πρόταση για μια «γραμματική τού ρήματος» οδηγεί σε μια πολυεπίπεδη «θεωρία της εξειδίκευσης» (που περιλαμβάνει π.χ. την γραμματική εξειδίκευση, την λεξική εξειδίκευση κ.λπ.), η οποία όμως χρειάζεται διεξοδική πραγμάτευση που δεν επιτρέπει ο περιορισμένος χώρος τού άρθρου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ορίζεται συχνά ως σχέση μεταξύ: ACTOR – ACTION – GOAL [5], σ. 348.
2. «Πλήρη» ή «ρήματα ενέργειας» (do-verbs) (π.χ. *γράφω, παίρνω, δουλεύω, δίνω* κ.λπ.) είναι η κατηγορία των ρημάτων έναντι των «συνδετικών ρημάτων» (be-verbs) (π.χ. *είναι, αποτελεί, συνιστά* κ.ά.)
3. Η «θεωρία της εξειδίκευσης» εκκινεί από το πυρηνικό συστατικό «ρήμα», όχι από το «υποκείμενο» τού ρήματος το οποίο εξορισμού ακολουθεί το ρήμα («υπόκειται» στο ρήμα).
4. Οι όροι «ταύτιση» και «ταυτοτικός» χρησιμοποιούνται εδώ για να δηλώσουν μια σχέση $X = \Psi$, αλλά με πολύ ευρύτερη έννοια που αναφέρεται μάλλον σε μια γενική συνδετική σχέση μεταξύ X και Ψ .
5. Αριστοτέλης, *Περί ἑρμηνείας*, 3: «(ῥῆμα) ... καὶ ἐστὶν αἰεὶ τῶν καθ' ἑτέρου λεγομένων σημείον».
6. Οι Quirk Randolph – Greenbaum Sidney – Leech Geoffrey – Svartvik Jan [8], σ. 343 θεωρούν τα κατηγορούμενα ως «Συμπλήρωμα τού Υποκειμένου» (“*Complement of the Subject (Cs)*”).
7. Ο όρος «γίνεσθαι» είναι τού Ηράκλειτου και τού Αριστοτέλους κατ'αντίθεση προς το «εἶναι».
8. Βλ. ανωτ. σημ. 7

*ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- [1] **Babiniotis G.- Clairis Chr. 2002:** *Η λειτουργία τής εξειδίκευσης στην γλώσσα* [Chr. Clairis (ed.) 2002: *Recherches en linguistique grecque*. Actes du 5^e Colloque international de linguistique grecque. Sorbonne, 13-15 septembre 2001, (L' Harmattan), σ. 83-86
- [2] **Babiniotis G. 2019:** *Σύγχρονη Σχολική Γραμματική για όλους.Ελληνική γλώσσα – Γραμματική – Σύνταξη*. Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας
- [3] **Bach E. - Harms R. T.(eds) 1968:** *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart & Winston
- [4] **Cook V.J. – Newson Mark 1996²:** *Chomsky's Universal Grammar. An Introduction*. London, Blackwell
- [5] **Crystal David 1997⁴:** *Dictionary of Linguistics and Phonetics*. London, Blacwell
- [6] **Harris James 1751:** *Hermes or a philosophical enquiry concerning language and universal grammar*. London, Woodfall
- [7] **Jespersen Otto 1992 (1924):** *The Philosophy of Grammar (With an Introduction and Index by James D. McCawley)*. Chicago, The University of Chicago Press
- [8] **Quirk Randolf – Greenbaum Sidney – Leech Geoffrey – Svartvik Jan 1972:** *Grammar of Contemporary English*. London, Longman
- [9] **Robins R. 1967⁴:** *General Liguistics. An Introductory Survey*. London, Routledge

- [10] **Robins R. 1990³**: *A Short History of Linguistics*. London, Longman [«Σύντομη ιστορία της γλωσσολογίας» μετάφρ. τής 2^{ης} έκδ. τού 1978. Αθήνα, Νεφέλη 1989]
- [11] **Verhagen Pieter 1994-2001**: *A History of Sanskrit Grammatical Literature in Tibet*, vol.1-2. Leiden & Boston, Brill [κεφ. “Syntax and Case Grammar”]
- [12] **Vrashabh P. Jain 1997**: *Towards the Verb Grammar*, Nagoya Studies in Indian Culture and Buddhism: Saṃbhāṣā 18, σ. 125-131. Nagoya: University of Nagoya, Department of Indian Studies

*Ακολουθείται το σύστημα παραπομπών (από το κείμενο στην Βιβλιογραφία) τού Γλωσσολογικού Περιοδικού *International Journal of Language and Linguistics* όπου δημοσιεύτηκε το αρχικό κείμενο (στα Αγγλικά). Σύμφωνα με αυτό οι (σκιασμένες) παραπομπές στην Βιβλιογραφία *έν κειμένω* γίνονται με βάση την (σκιασμένη) αρίθμηση των δημοσιευμάτων που αναφέρονται στην Βιβλιογραφία (π.χ. [4], σ. 11-12 παραπέμπει στο υπ’ αριθμ. [4] δημοσίευμα τής Βιβλιογραφίας «**Cook V.J. – Newson Mark 1996²**: *Chomsky’s Universal Grammar. An Introduction.*»).

Στην Βιβλιογραφία, κατά το ίδιο σύστημα, περιλαμβάνονται μόνον δημοσιεύματα για τα οποία γίνεται μνεία και στα οποία υπάρχει παραπομπή μέσα στο κείμενο. Όχι άλλα που συμβουλευθήκε ή χρησιμοποίησε ο συγγραφέας στην έρευνά του.

